

สถาบันการศึกษากับการพัฒนาขบวนการสหกรณ์

สมคิด แก้วทิพย์*

“งานด้านการศึกษาเป็นงานสำคัญที่สุดอย่างหนึ่งของชาติ เพราะความจริง ความเจริญ และความเสื่อมของชาตินั้น ขึ้นอยู่กับการศึกษาของพลเมืองเป็นข้อใหญ่ ตามข้อเท็จจริง ที่ทราบกันอยู่แล้ว ระเบียบบ้านเมืองของเรามีพลเมืองเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ทั้งมีสัญญาณบางอย่างเกิดขึ้นด้วยว่าพลเมืองของเราบางส่วนเริ่มทรามลงไปในความประพฤติกและจิตใจ ซึ่งเป็นอาการ ที่น่าวิตก ถ้าหากยังคงเป็นอย่างต่อไป เราอาจจะเอาตัวไม่รอด ปรากฏการณ์เช่นนี้นอกจากเหตุอื่นแล้วต้องมีเหตุมาจากการจัดการศึกษาด้วยอย่างแน่นอนเราต้องจัดการศึกษาให้เข้มแข็ง ยิ่งขึ้น

(ความตอนหนึ่งจากพระบรมราโชวาท
ที่พระราชทานในพิธีพระราชทาน
ปริญญาบัตรของวิทยาลัยวิชาการศึกษา
ประสานมิตร เมื่อวันที่ 12 ธันวาคม
พ.ศ.2510)

นัยของพระบรมราโชวาททำให้ต้องตั้งคำถามกับระบบสังคมและสถาบันการศึกษาว่าเป็นสาเหตุทำให้คนทรามลงไปในด้านความประพฤติกและจิตใจหรือไม่อย่างไร ด้วยว่าถ้าการศึกษาและสังคมเป็นเครื่องมือหรือสื่อกลาง(means) อาจก่อเกิดเหตุทางดีหรือทางร้ายได้หากไม่รู้เท่าทันหรือจัดการผิดพลาด ก็อาจเป็นกรรมใหญ่ในระบบที่จะส่งผลยาวนาน

คนจะพัฒนาตนได้ด้วยสังคม

งู หนู และแมวใช้ชีวิตอยู่ได้ด้วยสัญชาตญาณ แต่คนอาศัยสัญชาตญาณได้น้อย คนจึงต้องศึกษาเรียนรู้ ฝึกฝนพัฒนาตนให้มีสติตั้งมั่นรู้อยู่เสมอ จิตตั้งมั่นปัญญาเฉียบแหลม จริยะงดงามมีความสุข และเป็นอิสระทั้งทางกาย ใจ และความคิดจิตวิญญาณ

คนพัฒนาตนเพื่อความสมบูรณ์ของการดำเนินชีวิตทั้งด้านพฤติกรรม จิตใจและสติปัญญาได้ต้องอาศัยสังคมทำหน้าที่ขัดเกลา อบรม บ่มเพาะสมาชิกของสังคม เริ่มตั้งแต่ในครอบครัว ญาติมิตรและชุมชน

* อาจารย์ภาควิชาเศรษฐศาสตร์และสหกรณ์การเกษตร มหาวิทยาลัยแม่โจ้

สังคมจึงมีบทบาทหน้าที่สร้างระเบียบสังคม จัดระบบศึกษาเพื่อการพัฒนาคน ระบบการจัดการศึกษา ศาสนา วัฒนธรรม และความรู้ ภูมิปัญญาจึงเป็นทุนของสังคม (social capital) ที่สั่งสมมาเป็นเวลาช้านาน เป็นรากฐานแท้จริงของสังคมชุมชนท้องถิ่นและชาติบ้านเมือง

สถาบันการศึกษาในฐานะกลไกเพื่อพัฒนาคนและสังคม

สถาบันการศึกษาจึงเป็นเครื่องมือของสังคมเพื่อตอบสนองธรรมชาติพื้นฐานของสังคมมนุษย์ซึ่งเป็นสังคมของการเรียนรู้ (learning society) สังคมต้องการให้คนในสังคมคิด เห็น เป็น ทำ และสัมพันธ์กันเช่นไรก็ใช้กลไกการเรียนการสอน ผ่านผู้สอน หลักสูตร วิชา ตำรา และกระบวนการจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษาพัฒนาคนไปในทางที่เขาควรจะเป็น

นอกจากการทำหน้าที่พื้นฐานสอนให้คนอ่านออกเขียนได้ ความรู้เพื่อการดำรงอยู่เป็นเบื้องต้นซึ่งจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานแล้ว สถาบันอุดมศึกษาเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (change agent) ผ่านภารกิจด้านการผลิตบัณฑิต การวิจัย และการบริการทางวิชาการทางสังคม และการทำงานบูรณาการวัฒนธรรม อันได้กำหนดเป็นหน้าที่พื้นฐานของมหาวิทยาลัยทั่วไป

ในขณะที่บทบาทที่คาดหวังที่สังคมมีต่อโรงเรียนและมหาวิทยาลัยเริ่มไกลห่างจากบทบาทที่เป็นจริง สถาบันการศึกษาจึงถูกสังคมตั้งคำถามต่าง ๆ นานาเป็นต้นว่า

- สถาบันการศึกษายังคงทำหน้าที่สถาบันทางสังคมหรือเป็นธุรกิจการศึกษาไปแล้วหรืออย่างไร?
- สถาบันการศึกษาทำหน้าที่สร้างคน สร้างความรู้ บริการทางวิชาการและทำงานบูรณาการวัฒนธรรมอย่างไร และเพื่อใคร?
- สังคมควรจะมีส่วนเข้ามามีส่วนร่วมคิด ทำ รับผิดชอบกับสถาบันการศึกษาต่อไปอย่างไร?
- สถาบันการศึกษาจะทำหน้าที่ผู้นำการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ชีวิตและสังคมควรจะเป็นหรือไม่?

สถาบันการศึกษากับการพัฒนาขบวนการสหกรณ์

สหกรณ์เป็นกระบวนการ(process)และเป็นการปฏิบัติการทางเศรษฐกิจสังคมอย่างเป็นขบวนการ(social and economics organized action)ของคนจำนวนมาก(politics) โดยจัดตั้งเป็นองค์กรหรือสถาบันทางสังคม ดังนั้นสถานศึกษาในฐานะสถาบันทางสังคมเช่นเดียวกันจึงมีภารกิจร่วมที่จะมาหนุนเสริมการพัฒนาขบวนการสหกรณ์

บทความนี้ไม่ใช่เป็นบทความที่ได้จากการวิจัยโดย ย่อมยังไม่อาจกล่าวได้ว่าสิ่งที่พูดถึง เป็นความจริง แต่เป็นเพียงแนวคิดและทัศนคติต่อความเป็นจริงที่ดำรงอยู่ ของผู้เฝ้ามองและปฏิบัติการ ในสถาบันการศึกษาทางด้านเศรษฐศาสตร์สหกรณ์ เจตนาของเขียนเป็นการเติมเชื้อพันธุ์ความคิด (seed idea) นำเสนอเข้าสู่เวทีอภิปรายของผู้ทรงคุณวุฒิด้านการสหกรณ์ จุดมุ่งหมายของบทความจึงมิได้ทำให้ผู้อ่านให้หายสงสัย หากแต่เป็นการเสนอเพื่อหล่อเลี้ยงกระตุ้นต่อมสงสัยใคร่รู้ในหมู่ผู้เข้าร่วมสัมมนาเพื่อให้ได้มาซึ่งโจทย์วิจัยในชุดโครงการวิจัยการพัฒนาขบวนการสหกรณ์ไทย

โดยแก่นสารเป็นการให้ข้อสังเกตในประเด็นแนวคิดที่ว่าทำไมสถาบันการศึกษาต้องมีส่วน ร่วมในการพัฒนาขบวนการสหกรณ์? และจะต้องใช้เงินอย่างไรบ้าง? บทความคาดหวัง เป็นอย่างไร? บทบาทที่เป็นอยู่จริงเป็นอย่างไร? ที่เป็นอย่งนั้นเป็นเพราะเหตุอันใดเป็นสำคัญ? และ หากจะให้สถาบันการศึกษามีบทบาทสำคัญต่อการจำเริญของขบวนการ สหกรณ์ต่อไป ควรดำเนินการวิจัยและพัฒนาเพื่อตอบสนองสังสัยอะไรบ้าง? อย่างไร?

ทำไมต้องใช้สถาบันการศึกษามีส่วนพัฒนาขบวนการสหกรณ์ ?

การแก้ปัญหาหรือการพัฒนาใด ๆ ล้วนต้องอาศัยปัญญาความรู้เป็นสิ่งสำคัญ หากไม่มีสติ ปัญญาความรู้มากและชัดเจน ถูกต้องเพียงพอ การก่อปัญหาใหม่ในกระบวนการแก้ปัญหาเดิม หรือ เพิ่มเติมปัญหามากขึ้นเป็นทวียอมเกิดขึ้นได้ ดังมิให้เห็นทั่วไปในอดีตถึงปัจจุบันสมัย

โดยพื้นฐานพัฒนาการของชีวิตและสังคมส่งผลทำให้เกิดการเรียนรู้สั่งสม สิ่งที่เป็นทุน เดิมของคนและสังคมคือการรู้หรือความสามารถในการเรียนรู้หรือปัญญา เรียกกันโดยทั่วไปว่า ภูมิ ปัญญาส่วนหนึ่ง กับความรู้ซึ่งเป็นผลได้ (output) จากกระบวนการเรียนรู้ อีกส่วนหนึ่ง มีผู้กล่าวว่า “ความรู้นั้นไม่มีขา แต่ปัญญาพาเดินได้” เป็นคำที่น่าสนใจคิดต่อ อย่างไรก็ตามทั้งปัญญาและความรู้ มีอยู่ 2 ชั้นใหญ่คือ

ปัญญาความรู้ขั้นต้น มีไว้เพื่อเข้าใจความเป็นจริงของธรรมชาติอันเป็นพื้นฐาน การสร้าง ปัญญาความรู้ระดับนี้สมัยก่อนอาจพูดกันในเรื่องราวของการหยั่งรู้ฟ้าดิน รู้ธรรมชาติของคน และ สังคม หากสมัยใหม่ใช้กระบวนการวิจัยให้ทราบความจริงพื้นฐาน เรียกกันว่าเป็นการวิจัยพื้นฐาน (basic research) ความรู้ที่ได้เป็นฐานความรู้ในศาสตร์ต่าง ๆ (sciences) ไม่ว่าจะเป็นศาสตร์ธรรมชาติ (natural sciences) หรือศาสตร์สังคม (social sciences)

ปัญญาความรู้ขั้นที่สอง มีไว้เพื่อจัดสรรดำเนินการให้สามารถจัดระบบในชีวิตและสังคม มนุษย์บนฐานความรู้ความจริงอันเป็นพื้นฐาน พระธรรมปิฎก ป.อ. ปยุตโต (2538:หน้า25) ได้ อธิบายความหมายปัญญาขั้นที่ 2 ว่าเป็นการสร้างวินัย (discipline) ซึ่งหมายถึงการจัดตั้งวางระบบ

ขึ้นในสังคมมนุษย์ด้วยความรู้ในหลักความจริงของธรรมชาติ...การใช้วินัยหรือการจัดตั้งวางระบบสังคมขึ้นนั้นคือ การทำให้สภาพความเป็นอยู่ ทั้งส่วนตัวและส่วนรวม พร้อมทั้งสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ที่เอื้อเกื้อกูลต่อการพัฒนาชีวิตของตนให้เจริญงอกงาม ว่ากันว่า “ถ้าวิสัยให้วินัยเป็นธรรมในสังคมได้ก็คือการจัดตั้ง สังคมแห่งการเรียนรู้ (learning society) นั้นเอง”

ปัญญาความรู้ขั้นที่สองนี้จึงเป็นการต่อยอดหรือการประยุกต์ใช้ความรู้ระดับศาสตร์ให้สามารถมารับใช้ชีวิตและสังคม ซึ่งมีการกระทำในลักษณะที่เรียกเป็นประยุกต์วิทยา (technology) วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี จึงเป็นทุนสำคัญของสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคสมัยที่ต้องให้ปัญญาความรู้เป็นทุน(intellectual and knowledge capital) เป็นฐานการพัฒนา

เมื่อสังคมมีพัฒนาการมากขึ้นภาระการสั่งสมและถ่ายทอด ตลอดจนสร้างปัญญาความรู้ใหม่ ได้จัดระบบสร้างสถาบันขึ้นมารับหน้าที่โดยเฉพาะ เรียกว่าระบบการศึกษา อันมีสถาบันการศึกษาเป็นที่รวมของผู้ผู้มีปัญญาของสังคม เป็นที่รวบรวมความรู้ทั้งสองขั้น สังคมได้วางใจให้สถาบันการศึกษามีหน้าที่พัฒนาความรู้ ความคิด จิตใจและพฤติกรรมของคนในสังคม ซึ่งเรียกกันว่า เป็นหน้าที่สั่งสอนอบรมสมาชิกสังคมให้เป็นบัณฑิต อีกส่วนหนึ่งสถาบันการศึกษาทำหน้าที่ชี้นำสังคม สร้างความรู้ใหม่ให้กับสังคม บริการทางวิชาการให้กับสังคมและการสืบทอดศิลปวัฒนธรรมของสังคม

ความรู้สหกรณ์จึงเป็นการประยุกต์ศาสตร์ทางเศรษฐกิจและสังคมเป็นต้นว่า มนุษย์ศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ สังคมศาสตร์สาขาต่าง ๆ กล่าวคือความรู้เรื่องสหกรณ์เป็นเทคโนโลยีทางสังคม (social technology) หรือถ้าเป็นความรู้ใหม่ก็จัดเป็นนวัตกรรมทางสังคม(social innovation)

ด้วยว่าการจัดระเบียบแบบแผนทางสังคมที่จะได้ผลจริงจังมันคงนั้นจะต้องตั้งอยู่บนฐานของธรรม คือตั้งอยู่บนฐานความจริงในธรรมชาติ ในเมื่อทุนปัญญาความรู้ และภารกิจถ่ายทอดการสร้าง การบริการทางปัญญาความรู้ที่สถาบันการศึกษา บทบาทของสถาบันการศึกษาในฐานะสถาบันทางสังคมจึงต้องมีหน้าที่โดยตรงที่จะต้องสร้างคน ถ่ายทอดความรู้ สร้างความรู้ควบคู่ไปกับการบริการความรู้ ให้กับขบวนการสหกรณ์ ประเด็นคำถามมีเพียงว่า สถาบันการศึกษาทุกระดับจะร่วมกับขบวนการสหกรณ์หรือภาครัฐที่สนับสนุนการพัฒนาขบวนการสหกรณ์อย่างไรเท่านั้นเอง

การจัดการศึกษาการสหกรณ์ต้องการปัจจัยเงื่อนไขที่จำเป็น(necessary condition) อะไรบ้าง?

ปัญญาความรู้เกี่ยวกับการสหกรณ์เป็นการจัดวินัย (discipline) หรือเป็นการจัดตั้งวางระบบขึ้นในสังคมมนุษย์โดยกระบวนการวิสหกรณ์ (cooperatives approach :ซึ่งครอบคลุมทั้งปรัชญา แนวคิดและการปฏิบัติ) โดยการรวมกันและกระทำร่วมกัน (collective action) อย่างเป็นขบวนการ

(organized action) เป็นการช่วยเหลือตนเองโดยการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน(self help through mutual help) การพัฒนาสหกรณ์จึงจำเป็นต้องมีการทำให้การศึกษาแก่คนทั้งที่เกี่ยวข้องเป็นสมาชิก คณะกรรมการ ฝ่ายจัดการ ลูกหลานของสมาชิก รวมทั้งคนกลุ่มอื่นในสังคมให้เกิดความรู้ความเข้าใจ ประชญาแนวคิด หลักการ วิธีการสามารถปฏิบัติจัดการได้ ที่สำคัญ ทำอย่างไร? ให้คนเกิดการเรียนรู้วิธีการเรียนรู้(learn how to learn) เรียนรู้ที่จะเห็น(มีโลกทัศน์ชีวิตทัศน์เปลี่ยน) เรียนรู้ที่จะเป็น(ดำรงชีวิตเป็นอยู่เปลี่ยนไป) เรียนรู้ที่จะทำ และเรียนรู้ที่จะสัมพันธ์กันอย่างสร้างสรรค์ เกื้อกูล ทุกด้านล้วนเป็นไปในทางที่ควรจะเป็น เพื่อบรรลุสู่ความสามารถรู้เท่าทันตนเองและและรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงสังคม สิ่งแวดล้อมภายนอกได้ การพัฒนาขบวนการสหกรณ์ต้องการคนเข้าถึงและมีรากของชีวิต(จิตวิญญาณ) ที่อิสระ วางละตัวตนอย่างเข้มแข็ง(active) การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาสหกรณ์จึงมีเงื่อนไขจำเป็นแบ่งออกเป็นด้านที่สำคัญดังนี้คือ

1. คน โดยเฉพาะคนสอน หรือครูบาอาจารย์ที่มีศรัทธาความเชื่อเรื่องสหกรณ์ มีปัญญาแท้จริง มีความรู้ความสามารถแท้จริงทางสหกรณ์และกระบวนการถ่ายทอดตลอดจนการสร้างความรู้ใหม่(วิจัย) โดยทั้งหมดนี้มีคุณสมบัติพื้นฐานอยู่ที่เป็นมนุษย์(ผู้มีใจสูง) และเป็นบัณฑิต(ผู้รู้ ผู้ฝึกตน และเป็นคนดี) ประกอบกับผู้เรียนที่มีความสนใจเบื้องต้นที่จะศึกษาเรียนรู้เรื่องสหกรณ์ ถ้าได้ผู้เรียนที่มีความเกี่ยวข้องกับสหกรณ์ หรือผู้ที่มีปัญหาทางเศรษฐกิจสังคมด้วยมีเชื้อพันทางความคิดจิตวิญญาณของการคิด การทำเพื่อสังคม ก็จะทำให้การจัดการศึกษาสหกรณ์บรรลุผลพร้อมทั้งได้วิชาและการปฏิบัติถึงพร้อมกันไป

2. ความรู้ ด้วยสหกรณ์เป็นวินัย (discipline) หรือการจัดตั้งวางระบบในสังคมมนุษย์ กล่าวคือสหกรณ์เป็นเทคโนโลยีทางสังคม(social technology) ที่ต้องใช้ความรู้ในหลักความจริงทางธรรมชาติของมนุษย์และสังคม หรือความรู้ในความจริงทางด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์เป็นพื้นฐาน (basic science) การศึกษาด้านสหกรณ์จึงจำต้องมีความเข้มแข็งของความรู้ทางด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ที่เพียงพอต่อความเข้าใจมนุษย์และสังคมตามความเป็นจริง(reality)เฉพาะถิ่นที่(space) และเฉพาะกาล(time)ของสังคมที่ต้องการนำความรู้พื้นฐานไปประยุกต์ใช้ อนึ่งที่สำคัญก็คือศาสตร์พื้นฐานทางด้านมนุษยศาสตร์และสังคมนั้นต้องมีฐานคติที่สอดคล้องกับกระบวนการวิธีและเป้าหมายการพัฒนาชีวิตและสังคมโดยรวมในแนวเดียวกับสหกรณ์

เมื่อมีความรู้พื้นฐานถูกต้อง ชัดเจน เพียงพอ และเป็นความรู้ใหม่ได้ตามสถานะแล้วย่อมต้องมีทุนฐานความรู้ด้านประยุกต์วิทยาทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับการสหกรณ์ที่มากพอ ตั้งแต่ปรัชญาแนวคิด หลักการ วิธีการสหกรณ์ ด้วยเหตุที่การสหกรณ์เป็นการปฏิบัติการทางสังคม (social action) บนฐานของการรวมกลุ่ม องค์กร และเครือข่ายเชื่อมโยงเป็นขบวนการ เชื่อมโยง เกี่ยวข้องกับหน่วยพื้นฐานคือชีวิตปัจเจก กลุ่ม ชุมชน ท้องถิ่นและระดับประเทศ และระดับโลก กิจกรรมสหกรณ์มี

หลายมิติทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม มีธุรกิจหลายด้าน การทำความเข้าใจเรื่องคนความสัมพันธ์ของคนและองค์กร ตลอดจนการดำเนินธุรกิจ จำเป็นต้องรู้และสามารถหลายด้านประกอบกันทั้ง การบริหารจัดการ กฎหมาย บัญชี การตลาด การเงิน การธนาคาร จิตวิทยา เศรษฐศาสตร์ธุรกิจ ฯลฯ การจัดการศึกษาสหกรณ์จึงเป็นสหวิทยาการ (inter and multi disciplinary)

นอกจากความรู้ศาสตร์พื้นฐาน (science) ความรู้ต่อยอดเชิงประยุกต์แล้ว สถานศึกษา โดยเฉพาะผู้สอนควรมีความรู้เกี่ยวกับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของขบวนการ สหกรณ์ ทั้งในอดีต ปัจจุบันและอนาคต อย่างเชื่อมโยงกับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของสภาพเศรษฐกิจสังคม การเมืองและวัฒนธรรมทุกระดับตั้งแต่ชุมชนท้องถิ่น ประเทศ และ โลก อย่างเป็นพลวัตร การจะสามารถรับรู้และวิเคราะห์วิจารณ์ไปถึงสังเคราะห์และจัดการกับข้อมูล ข่าวสารและความรู้ได้ตรง และทันต่อการใช้ประโยชน์ได้จริง จำเป็นต้องมีเงื่อนไขจำเป็นประการต่อไปคือ

3. หมู่คณะ หรือความเป็นสังฆะของผู้ที่มีส่วนร่วมสำคัญเกี่ยวข้องกับการพัฒนาขบวนการสหกรณ์ โดยเฉพาะผู้มีส่วนในการจัดการศึกษาสหกรณ์ในสถาบันการศึกษาเดียวกันหรือระหว่างสถานศึกษา คณะทำงานในขบวนการสหกรณ์ทั้งภาครัฐและภาคประชาชนทั้งในท้องถิ่น ไปจนถึงระดับประเทศ และถ้าเป็นไปได้มีเครือข่ายเชื่อมโยงไปถึงระหว่างประเทศ โดยมีเป้าหมายเชิงปฏิบัติการทางสังคมร่วมกัน มีกิจกรรมทางวิชาการร่วมกันอย่างเป็นขบวนการและต่อเนื่อง

4. เงื่อนไขเชิงกระบวนการที่เชื่อมสร้างให้เกิดปฏิสัมพันธ์ที่สร้างสรรค์ระหว่าง 3 ปัจจัยองค์ประกอบข้างต้น (คน ความรู้และความเป็นหมู่คณะ) คือกระบวนการวิจัยให้คนได้สร้างความรู้ กระบวนการฝึกอบรมให้ความรู้สร้างคน กระบวนการทางสังคมเช่นกระบวนการขัดเกลาทางสังคม ให้พลังสังฆะสร้างคน กล่าวคือ เมื่อมีการจัดกระบวนการให้เกิดปฏิสัมพันธ์ของคน ความรู้และสังคม ก็จะเกิดพลังสร้างสรรค์ เกิด ส่วนเพิ่มจากผลรวม (synergy) ผุดบังเกิด (emerging) ขึ้นมาทำให้คนเก่งขึ้นดีขึ้น ความรู้องกษยขึ้น สังคมเข้มแข็งขึ้นพลังทางปัญญาและพลังพัฒนาและเป็นพลังทางสังคมที่ขับเคลื่อนเป็นกระแสนิยม นำกระแสโลก เป็นพลังงานที่มีวัตถุประสงค์ นำไปใช้กระทำการใด ๆ ได้ต่อไป อย่างไรก็ตาม เงื่อนไขข้อที่ 4 จะเกิดขึ้นได้ ต้องอาศัยปัจจัยก่อเกิดคือ

เงื่อนไขข้อที่ 5 บุคคลหรือองค์กรผู้กระตุ้นประสาน ผู้ให้กำเนิดและการบำรุงเลี้ยงให้เกิดปัจจัยกระบวนการ(ข้อที่4)ช่วงต้น ผู้กระตุ้นประสานจำเป็นต้องมีจินตนาการต่อการเปลี่ยนแปลงตามแนวคิดข้างต้น มีความสามารถและโอกาสโดยได้รับการสนับสนุนปัจจัยทั้งที่เป็นเงินและไม่ใช้เงินพอที่จะคิดอะไรแล้วได้ทำดังที่คิดโดยไม่ติดขัดปัจจัยสนับสนุนมากนัก และการดำเนินการได้สร้างความเข้าใจกับผู้ร่วมขบวนการในเรื่องแนวคิด เป้าหมาย จนทำให้เกิดความหวังและกำลังใจจะกระทำงานร่วมกันต่อไปอย่างต่อเนื่อง

ขบวนการสหกรณ์กับกระแสการพัฒนาท้องถิ่น

ในช่วงระยะเวลาประมาณ 100 ปี มีการติดต่อสื่อสารและพัฒนาการของความรู้และสังคมมนุษย์ขยายตัวกว้างขวางออกไป ทำให้สังคมมนุษย์เปลี่ยนแปลงจากสังคมโบราณ (Traditional) สู่ความเป็นสมัยใหม่ (Modernity) และความเป็นหลังสมัยใหม่ (Post modernity) ที่มี การเปลี่ยนแปลง ที่รวดเร็วและสลับซับซ้อนสูงมาก

สังคมไทยซึ่งเป็นสังคมเกษตรเป็นพื้นฐาน โครงสร้างทางสังคมและจิตลักษณะ (Mentality) ของผู้คนได้ถูกหล่อหลอมด้วยสภาพแวดล้อมและสังคมเป็นระยะเวลายาวนาน เมื่อการเปลี่ยนแปลงสังคมสมัยใหม่เข้ามาในสังคมไทยในเวลาสั้นมาก ทำให้สังคมไทยเปลี่ยนจากสังคมเล็ก ที่เคลื่อนไหวอย่างช้า ๆ มาเป็นสังคมใหญ่ที่มีความเร็วสูง คนไทยและสังคมไทยไม่มีเวลาปรับตัวที่มากพอทั้งในระดับบุคคลและสังคม ในการจัดระบบการอยู่ร่วมกันในสังคมใหญ่ จึงทำให้เกิดวิกฤตทางสถาบันต่าง ๆ ทางสังคมและวัฒนธรรมอย่างรุนแรง (ประเวศ วะสี, 2539: 16¹)

ท่ามกลางการโหมกระหน่ำของกระแสโลก (globalization) ที่เป็นกระแสหลัก (mainstream) บนฐานความคิดเศรษฐกิจการตลาด (market economy) ที่เน้นการแข่งขันเสรี (free competition) บนฐานความไม่เท่าเทียมของกลุ่มแข่งขัน ที่กลุ่มทุนยักษ์ใหญ่ของบริษัทข้ามชาติเป็นผู้ได้เปรียบทุกด้าน ทั้งธุรกิจการเงินการธนาคาร การค้าส่ง การค้าปลีก ทำให้ธุรกิจในประเทศ โดยเฉพาะ ธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมในภูมิภาคต้องล้มละลายดังเป็นที่ประจักษ์ทั่วไป

สังคมไทยปัจจุบันจึงต้องการการร่วมกันของคนในชุมชนท้องถิ่นทุกภาคส่วนให้มาเชื่อมประสานทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมเป็นกระแสชุมชนท้องถิ่น ขบวนการสหกรณ์ไทยเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญที่ถูกมองข้ามในช่วงเศรษฐกิจเฟื่องฟู และถูกละเลยและถูกทำให้อ่อนแอจากภาครัฐโดยไม่ตั้งใจ ในวาระโอกาสวิกฤติเช่นปัจจุบันคงต้องฝากความหวังไว้กับขบวนการสหกรณ์ที่มีฐานสมาชิกใหญ่นับจำนวนของสมาชิกสหกรณ์ที่จดทะเบียนเป็น สหกรณ์ประเภทต่าง ๆ ถึง 6 ล้านกว่าคน และอีกส่วนหนึ่งองค์กรที่เป็นสหกรณ์แต่ไม่จดทะเบียนทั้งที่เกิดขึ้นแล้วและจะเกิดขึ้นใหม่ในขบวนการประชาชนในระดับหมู่บ้าน ตำบล ทั้งรูปของกองทุนหมู่บ้าน และวิสาหกิจชุมชนที่ดี ก็น่าจะเชื่อมประสานของขบวนการของเศรษฐกิจสังคมชุมชนท้องถิ่น (localization) ให้สามารถอยู่รอดปลอดภัย ไม่เป็นผู้ถูกระงับหรือผู้ถูกไล่ล่าหาประโยชน์ ชุมชนท้องถิ่นจะได้พัฒนาเป็นมงคลชัยภูมิประเทศ ที่คนและองค์กรสามารถเป็นผู้ชนะที่ไม่ก่อเวรกับผู้กำลังมากกว่าจากกระแสโลก

ประเวศ วะสี 2539. ยุทธศาสตร์ทางปัญญาของชาติ บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่งจำกัด. กรุงเทพมหานคร

บทบาทที่คาดหวังสถาบันการศึกษาต่อการพัฒนาขบวนการสหกรณ์เป็นอย่างไร?

สถาบันการศึกษาพึงมีบทบาทดังต่อไปนี้

1. ให้การศึกษาอบรมเยาวชนทุกระดับ เพื่อเตรียมการให้กับขบวนการสหกรณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม
2. บทบาทการวิจัยเพื่อสร้างความรู้พื้นฐาน (Basic research) ระดับศาสตร์(science) โดยเฉพาะสาขาที่เกี่ยวข้องกับสหกรณ์เช่น เศรษฐศาสตร์ มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ ฯลฯ เพื่อหนุนวิชาการทางด้านสหกรณ์ให้ลุ่มลึกมากขึ้น รวมทั้งวิจัยหารูปแบบองค์กรและขบวนการ สหกรณ์ที่เหมาะสมกับสังคมไทย
3. บทบาทการวิจัยเพื่อการพัฒนาสหกรณ์และขบวนการสหกรณ์ โดยใช้ฐานคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) เพื่อหารูปแบบการพัฒนาสหกรณ์และสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันผ่านการปฏิบัติโดยใช้การวิจัยเป็นเครื่องมือการพัฒนาคน, กลไก และความรู้เชิงการบริหารจัดการของสหกรณ์
4. บทบาทการฝึกอบรมหนุนเสริมการพัฒนาคนให้กับขบวนการสหกรณ์โดยตอบสนองต่อความต้องการของขบวนการสหกรณ์อย่างต่อเนื่อง
5. จัดวางโครงสร้างพื้นฐาน (Infrastructure) เช่น ข้อมูลข่าวสารและความรู้ ต่าง ๆ ที่จะประโยชน์คือการศึกษาและพัฒนาและการเคลื่อนไหวของขบวนการสหกรณ์ที่สมาชิก สหกรณ์เข้าถึง (access) ได้ง่าย
6. ตอบสนองต่อการแก้ไขปัญหาหรือให้สัตยาบัน และสร้างการตอบสนอง(response) ต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับสหกรณ์และขบวนการสหกรณ์

บทบาทจริง (actual role) เป็นอยู่อย่างไร?

1. บทบาทการสอนคน หรือการสร้างคน หรือเรียกกันว่าผลิตบัณฑิต ให้ มีศรัทธาในแนวคิด รู้ เข้าใจ และปฏิบัติได้ทางสหกรณ์ เท่าที่ผู้เขียนได้รู้เห็นมาพอจะให้ทัศนะเบื้องต้นได้ว่า สถาบันการศึกษาได้มีการสร้างคนโดยทางตรงและทางอ้อมได้ระดับหนึ่ง โดยเฉพาะในอดีตสถาบันการศึกษาได้สร้างนักสหกรณ์ให้กับกรมกองต่าง ๆ มากมาย ความเป็นนัก สหกรณ์ คือคนที่มีความคิด จิตใจ จิตวิญญาณ และปฏิบัติการแบบสหกรณ์ เช่นท่านคุณพระพิจารณ์ พาณิชย์ ท่านปรมาจารย์ อานนทะจัต ท่านอดีตรอชิตี เชิญ บำรุงวงศ์ ท่านจ่านงค์ สมประสงค์ และอื่น ๆ อีกจำนวนมาก ไม่รู้ว่า

ท่านเรียน ท่านศึกษามาอย่างไร? เท่าที่สังเกต รับรู้ได้แต่และท่านล้วนมี ภูมิจิต ภูมิรู้ ภูมิธรรม และภูมิ
ทำยาวนาน(ชั่วโมงบินสูงมากตัวอย่างเช่น พระพิจารณ์ พาณิชย์ มีชั่วโมงบินสูงถึง774,744 ชั่วโมง²)

บทบาทการสอนนักศึกษาในเรื่องสหกรณ์สมัยก่อนแก่นักศึกษาจะไม่มาก อาจารย์ผู้
สอนไม่ค่อยจะมี ต้องอาศัยอธิบดีกรมสหกรณ์มาสอน และเป็นคณะบดีคณะสหกรณ์ตำแหน่งหนึ่ง
สถานที่อุปกรณ์ไม่พร้อม เช่นนิติคณะสหกรณ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์(รุ่นปี พ.ศ.2494)ต้องไป
นั่งเรียนในคลังสินค้าของร้านสหกรณ์พระนคร³ บทบาทด้านการสอน การสร้างคนด้านสหกรณ์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ได้ริเริ่มและได้สร้างคุณูปการไว้กับขบวนการสหกรณ์เป็นจำนวนมาก โดย
เฉพาะอย่างยิ่งผลิตบัณฑิตเศรษฐศาสตร์สหกรณ์เข้าไปทำงานในกรมส่งเสริมสหกรณ์ ตลอดจนเป็น
ครูบาอาจารย์ในสถานศึกษา ในมหาวิทยาลัย วิทยาลัย จนได้ขยายฐานการศึกษาด้านสหกรณ์ทั่วไปใน
ทุกระดับไม่ว่าจะเป็น มหาวิทยาลัยแม่โจ้ สถาบันราชภัฏ และวิทยาลัยเกษตรกรรมต่าง ๆ เป็นต้น
อย่างไรก็ตามภาพของการจัดการเรียนการสอนสหกรณ์ที่เคยมีโครงสร้างระดับคณะตอนหลังได้ปรับ
เปลี่ยนสถานะลดลง ในขณะที่มีการจัดการศึกษาทางด้านเศรษฐศาสตร์และธุรกิจมากขึ้น คณะส
หกรณ์เติบโตขึ้นแต่กลับเปลี่ยนชื่อเป็นคณะเศรษฐศาสตร์ และคณะบริหารธุรกิจ นับว่าเป็นโชคดีของ
ประเทศไทยที่ยังมีภาควิชาสหกรณ์ในคณะเศรษฐศาสตร์และจะเป็น โชคร้ายมากหากคนรุ่นต่อไปยุบ
เป็นสาขาวิชาและเปลี่ยนชื่อว่า “ต่างคนต่างกรณ์”

การเปลี่ยนแปลงบทบาทของสถานศึกษาด้านการผลิตบัณฑิตด้านสหกรณ์ มีแนวโน้มลด
ลงในปัจจุบัน เพราะคนหวังเรียนเพื่อหางานทำเป็นสำคัญ และตลาดงานในสหกรณ์มีอยู่น้อย ภาครัฐ
ก็จำกัดการรับคนเป็นข้าราชการกรมส่งเสริมสหกรณ์ การจัดการเรียนการสอนในสถาบันราชภัฏ
และมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ลดลง แต่กลับขยายในส่วนของศึกษาด้านเศรษฐศาสตร์และธุรกิจ ปรากฏ
การณ์เช่นนี้เกิดขึ้นโดยทั่วไป

3. บทบาทด้านการสร้างความรู้หรือวิจัย

การวิจัยในสถาบันการศึกษาก็มีการทำในเชิงปริมาณค่อนข้างมาก ส่วนใหญ่เป็นงาน
วิทยานิพนธ์ ส่วนงานวิจัยที่ได้ทุนสนับสนุนจากรัฐบาล ผล การวิจัยก็สามารถนำไปใช้ประโยชน์
ระดับหนึ่งถ้าต้องการนำไปใช้ งานส่วนใหญ่สร้างความรู้ในระดับวินัย (discipline) ซึ่งทำเป็นกรณี

² อ่างใน อาบ นคะจัด เรื่อง “พระพิจารณ์ พาณิชย์...แผ่นดินสำหรับสิ่งทิ้งออกเสียได้” หนังสือที่ระลึก เนื่องในโอกาสเปิด
ป้ายตึกพิจารณ์ พาณิชย์ คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ 23 ธันวาคม 2540หน้า67

³ มานิตย์ กิจไพฑูรย์ “ระลึกถึงคุณพระพิจารณ์ พาณิชย์” เล่มเดียวกันกับเชิงอรรถหมายเลข 3 หน้า73

ศึกษา และพรรณนา การอธิบายเชิงสังเคราะห์มีการทำแต่น้อยและมักใช้วิธีวิทยาตามแนวปฏิฐานนิยม(positivism) กระบวนการตั้งโจทย์วิจัยยังไม่ได้วิเคราะห์ปัญหาเชื่อมโยงมากนัก แต่ก็ยังดีที่การดำเนินการวิจัยมีการให้ความสนใจสหกรณ์ ไม่ไปวิจัยแนวหมากัดแมว ส่วนการสร้างความรู้ทางด้านศาสตร์พื้นฐาน(basic research) ที่เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์กับสหกรณ์โดยตรงยังไม่ปรากฏชัด ซึ่งอาจจะเป็นได้ว่าไม่มีใครสนใจทำ และ บทบาทด้านการทำวิจัยเชิงการปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันยังไม่เคยพบในการวิจัยด้านสหกรณ์

4.บทบาททางด้านการบริการทางวิชาการให้กับขบวนการสหกรณ์เท่าที่ทราบคณาจารย์ได้เป็นวิทยากรฝึกอบรมคนในสหกรณ์ระดับต่าง ๆ มาโดยตลอดมากบ้างน้อยบ้าง แต่ช่วงหลังมากคนในขบวนการสหกรณ์ และฝ่ายฝึกอบรมของกรมส่งเสริมสหกรณ์เริ่มมีศักยภาพดำเนินการได้เป็นอย่างดี สถาบันการศึกษาจึงถอยห่างจากบทบาทดังกล่าว

5. บทบาทการทำระบบโครงสร้างพื้นฐานด้านข้อมูลข่าวสาร ความรู้เพื่อวิเคราะห์สังเคราะห์จัดการให้เกิดประโยชน์ตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ สถาบันการศึกษายังไม่ได้ดำเนินการแต่อย่างใด

เพราะเหตุใดสถาบันการศึกษาจึงไม่สามารถแสดงบทบาทตามที่คาดหวัง?

ผู้เขียนให้ข้อสังเกตว่าสาเหตุสำคัญที่ไม่ได้มีบทบาทดังกล่าวอาจเป็นเพราะปัจจัยเหล่านี้หรือไม่? คือ

1. คนในสถาบันการศึกษา ที่สนใจเรื่องเกี่ยวกับสหกรณ์อย่างแท้จริงมีจำนวนน้อยมาก อีกอย่างหนึ่งมีคูกครอบงำอยู่มากมายหลายชั้น เช่น คูกทางจิตวิญญาณ คูกโครงกรอบทางความคิด (paradigm) เก่า ที่คิดแยกส่วน มีอำนาจมีความเป็นปัจเจกนิยมสูง (Individualism) เรียนรู้ต่ำ ทำงานประจํามากเกินไป การสอนมากเกินไป ไม่ค่อยจะรับรู้และพัฒนา นวัตกรรมจากการวิจัย เคลื่อนไหวรับสิ่งใหม่จากความเป็นไปทางสังคม (mobility)น้อยไป จิตลักษณะ (mentality) เพื่อตนเองและมีใจเปิดยอมรับความคิดเห็นคนอื่น (openess) ไม่มากพอ และคูกนานาสาระที่คนสร้างขึ้นมายังตนเอง

2.โครงสร้างทางสังคม ของคนในสถาบันการศึกษารวมใหญ่อยู่ในระบบราชการที่ค่อนข้างสบายแต่เหน้อยในการทำงานสรรค์สร้างสิ่งใหม่ในสิ่งแวดล้อมที่มีฐานความคิดที่อำนาจประโยชน์ การทำแยกส่วนและมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมอย่างสร้างสรรค์ (social propagation) น้อย ความขัดแย้งเรื่องอำนาจประโยชน์ยังสูง ด้วยเป็นโครงสร้างราชการทำให้การคิดงานไม่ยึดอยู่ที่เป้า

หมายเป็นสำคัญ แต่ติดอยู่ที่ระบบระเบียบและเครื่องมือ การคิดอ่านสิ่งใหม่ ทำได้แต่ทำให้สำเร็จได้ยาก

3. ฐานความรู้ระดับศาสตร์มีน้อย ที่มีอยู่ก็จำกัดเฉพาะและไม่สอดคล้องกับเป้าหมายเฉพาะกับสหกรณ์เช่นความรู้เศรษฐศาสตร์ที่มีอยู่มุ่งความพอใจปัจเจกเป็นระดับเนื้อหนังหรือแบบโลก ๆ ไม่ถึงจิตวิญญาณ

4. การบริหารจัดการ

4.1 หลักสูตรทางด้านสหกรณ์ยังล้าหลังไม่ปรับตัวและพัฒนาโดยสาระหลักสูตรยังสนใจทางวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ เช่น ยังบังคับเรียนทางด้านวิชาเคมี ฟิสิกส์ ชีวะ แต่ในขณะที่เดียวกันกลับละเลยกลุ่มวิชาพื้นฐานทางด้านมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และสหกรณ์ยังอิงทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ทุนนิยม กระแสหลัก ที่มีการจัดลงในหลักสูตร เศรษฐศาสตร์สหกรณ์ ขณะที่ไม่มีการจัดวิชาทางเศรษฐศาสตร์สถาบัน เศรษฐศาสตร์การเมือง เศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ หรือเศรษฐศาสตร์ชุมชนให้นักศึกษาเรียนรู้ ทั้งนี้เกี่ยวข้องกับอาจารย์ที่สอนอยู่ในมหาวิทยาลัยทางด้านเศรษฐศาสตร์จบการศึกษาทางด้านเศรษฐศาสตร์ทุนนิยม

4.2 การขาดแคลนแหล่งความรู้และงานวิจัย

เป็นที่สังเกตได้เมื่อเข้าร้านหนังสือหรือห้องสมุดทั่วไปจะพบว่า มีหนังสือ/ตำราทางด้าน สหกรณ์อยู่น้อยมาก ในส่วนของผลงานวิจัยและวิทยานิพนธ์ที่มีอยู่ก็สามารถใช้ประโยชน์ได้ระดับหนึ่ง แต่ก็การตั้งโจทย์ที่ไม่คมชัดลึกพอและกระบวนการวิจัยยังใช้ฐานคิดเชิงวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ เป็นวิธีวิทยาการวิจัย (research methodology) ที่อิงอยู่กับสำนักปฏิฐานนิยม (positivism) ซึ่งไม่สอดคล้องต่อการศึกษาวิจัยปรากฏการณ์ทางสังคมมากนัก

4.3 การจัดการเรียนการสอน ขาดกระบวนการให้นักศึกษาได้เรียนรู้จากการปฏิบัติจริงที่มากพอการจัดการศึกษาสหกรณ์จึงไม่สามารถสร้างอุดมการณ์ จิตลักษณะ และการประยุกต์หลักและวิธีการให้ได้ดีกับของจริง ในอนาคตต่อไปน่าเป็นห่วงว่าหากทำให้เพียงเสมือนหนึ่งเป็นธุรกิจการศึกษาที่ทำเงินให้กับผู้สอนและกับความภูมิใจของผู้เรียนที่ได้วุฒิสถูงขึ้น ก็ไม่รู้จะฝากความหวังไว้กับอะไร เป็นที่น่าคิดต่อว่า ขบวนการสหกรณ์อาจต้องมาจัดการศึกษาเองหรือไม่?

5. อุปสรรค/ข้อจำกัดจากภายนอก

- ขาดโครงสร้างทางสถาบันที่เป็นตัวเชื่อมต่อระหว่างสถาบันการศึกษาขบวนการสหกรณ์ และภาครัฐและเอกชนที่ทำการส่งเสริมสนับสนุนการจัดการศึกษาด้านสหกรณ์
- ขาดการรวมพลังสร้างสรรค์ของ “คนสหกรณ์” ที่สามารถผนึกกำลังสร้างเครือข่ายสำนักคิดทางสหกรณ์ “school of cooperative study” ระหว่างกลุ่มคนที่สนใจการจัดการศึกษาสหกรณ์จากภาคีสถาบันต่าง ๆ

สถาบันการศึกษาและการสร้างสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการเรียนรู้ได้อย่างไร?

เพื่อให้สามารถแสดงบทบาทดังกล่าวข้างต้นตัวสถาบันการศึกษาอาจจะต้องปรับตัวอย่างมากโดยทำการเชื่อมประสาน คนที่สนใจทำงานปฏิรูปสหกรณ์ ปรับรูปแบบการทำงานที่ออกจากข้อจำกัดของราชการ โดยอาจทำลักษณะโครงการความร่วมมือระหว่างหน่วยงานมหาวิทยาลัย หรือกับวิทยาลัย และโรงเรียน ใช้คนที่สนใจร่วมกันวิจัยและพัฒนาทำโครงการร่วมที่มีองค์การหรือสถาบันที่มีรูปแบบการบริหารจัดการคล่องตัว เริ่มต้นประสานจัดตั้งคนจำนวนเล็กทำงานเล็กและค่อยขยายบทบาท ภารกิจ ที่เป็นรูปธรรมมากขึ้นเรื่อย ๆ ทั้งนี้จะต้องมีบรรยากาศหรือสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้คือ มี เวทีแลกเปลี่ยนทางวิชาการ มีข้อมูลข่าวสารและความรู้มาแลกเปลี่ยนกันอยู่เสมอ ทั้งคนภายในและภายนอกสถาบัน ให้มีลักษณะสังคมการเรียนรู้แท้จริง กล่าวคือสร้างเงื่อนไขจำเป็นดังที่กล่าวมาแล้วและจัดสภาพแวดล้อมให้เอื้อ

ข้อเสนอโครงการวิจัยที่จำเป็นเพื่อเสริมบทบาทของสถาบันการศึกษาในการพัฒนาสหกรณ์

เป้าหมายโดยรวมของงานวิจัยน่าจะนำไปสู่การสร้างหรือเติมเต็มเงื่อนไขจำเป็น 5 ประการดังที่กล่าวมาข้างต้น และอาจมีรายละเอียดประเด็นบางส่วนเป็นต้นว่า

- 1.งานวิจัยเพื่อวิเคราะห์สถาบันที่จัดการศึกษาอบรมสหกรณ์ปัจจุบัน ซึ่งวิเคราะห์สถานะบุคคล, โครงสร้าง และการบริหารจัดการ
- 2.งานวิจัยวิเคราะห์เชิงระบบสหกรณ์และขบวนการสหกรณ์ปัจจุบันเชื่อมต่อกับทฤษฎีที่มีฐานศาสตร์อะไรบ้าง?
- 3.งานวิจัยเพื่อพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานความเป็นสหกรณ์ และความเป็นขบวนการ โดยร่วมมือระหว่างสถานศึกษาต่าง ๆ และขบวนการสหกรณ์และภาครัฐ (กรมส่งเสริม, กรมตรวจบัญชีสหกรณ์และองค์กรสหกรณ์ภาคประชาชน)
4. งานวิจัยเชิงปฏิบัติการและบูรณาการ เพื่อสร้างสถาบันการศึกษาเพื่อพัฒนา สหกรณ์ โดยความร่วมมือของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาสหกรณ์
- 5.รูปแบบของความร่วมมือของสถาบันการศึกษาและขบวนการสหกรณ์ในเขตภูมิภาค แต่ละภาค

ภาพรวม: การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาขบวนการสหกรณ์

บริบทและปัจจัยเงื่อนไข	สถาบัน	องค์ประกอบพิจารณา			การแสดงผลบทบาท/ภารกิจต่อการพัฒนาขบวนการ สหกรณ์
		คน	กลไก	การบริหารจัดการ	
<ul style="list-style-type: none"> - ญาณวิทยาแยกส่วน - ความเป็นราชการบริหาร - การรวมศูนย์อำนาจสู่ส่วนกลาง - การศึกษาเพื่อยั่วยุและเทวดาสร้างอิตตาของปัจเจก - กระแสโลกบริโภคนิยม - วัตถุนิยม 	มหาวิทยาลัย วิทยาลัย โรงเรียน	<ul style="list-style-type: none"> - มีจำนวนน้อยที่สนใจเรื่องสหกรณ์ - จิตลักษณะและสำนึกยังอ่อนแอเรื่องสหกรณ์ 	<ul style="list-style-type: none"> - ขาดพลังสังฆะ - แยกส่วน - ไม่เป็นขบวนการ - ตีระบบราชการ 	<ul style="list-style-type: none"> - หลักสูตรด้าหลัง - ขาดองค์ความรู้สหกรณ์ - ขาดตำรา - การเมืองในองค์กรบั่นทอนบังคับสร้างสรรค์ของทีมงาน 	<ul style="list-style-type: none"> - สร้างบัณฑิตเสริมในขบวนการสหกรณ์ได้แต่ยังไม่เข้มพอ - วิจัยยังไม่ช่วยแก้ปัญหา
	ขบวนการสหกรณ์โดยสันนิบาตสหกรณ์	<ul style="list-style-type: none"> - กรรมการและฝ่ายจัดการยังไม่เข้มแข็งทางวิชาการพอ แต่มีประสบการณ์มาก 	<ul style="list-style-type: none"> - โครงสร้างยังไม่ใช่สหกรณ์และไม่มีสถาบันให้การศึกษารวมของคนเอง 	<ul style="list-style-type: none"> - ให้การศึกษาอบรมและวิจัยบ้าง แต่ยังขาดประสิทธิภาพ 	<ul style="list-style-type: none"> - บทบาทและภารกิจยังไม่สามารถตอบสนองต่อการพัฒนาขบวนการ สหกรณ์ได้
	ขบวนการสหกรณ์	มีประสบการณ์	<ul style="list-style-type: none"> - ทำแยกส่วนเฉพาะขบวนการของตน เช่น ชุมชนสหกรณ์ เครดิตยูเนียน 	<ul style="list-style-type: none"> - มีหลักสูตรตนเอง - ตอบสนองต่อความต้องการของสหกรณ์ได้ดี 	<ul style="list-style-type: none"> - ทำได้ดีแต่ยังมีน้อย
	(รัฐ) กรมส่งเสริมสหกรณ์ในศูนย์ฝึกอบรม สหกรณ์	<ul style="list-style-type: none"> - จำนวนน้อย - ข้าราชการ - ไม่แน่ใจอุทิศตนขนาดไหน 	<ul style="list-style-type: none"> - ระบบราชการ - แยกส่วน - ติดอยู่ในวัฒนธรรมอำนาจประโยชน์ 	<ul style="list-style-type: none"> - มีหลักสูตรดี - ขาดความต่อเนื่องในการให้การศึกษา - และไม่ได้อยู่บนงานวิจัย - ขาดบุคลากรทางมนุษยศาสตร์และวิชาการลึกซึ้ง 	<ul style="list-style-type: none"> - ทำการฝึกอบรมตามระบบงบประมาณที่ได้รับ มีข้อจำกัดและขาดมิติในการสร้างกระบวนการเรียนรู้